

ԱՆԻ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Հ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԳՅՈՒՂԱՇԽԱՐՀԻ ՄԱՐԴԻԿ

DOI: 10.24234/journalforarmenianstudies.v2i65.107

ԱՍՓՈՓՈՒՄ

Հ. Թումանյանի ստեղծագործական ժառանգությունը հայ գրականության բացառիկ և անգնահատելի գանձերից է, որն իր մեջ ներառում է հայրենիքի անցյալի ու ներկայի գեղարվեստական ավանդույթները: Ճակատագրի հեզնանքով մեծ քնարերգուի կյանքը համընկավ հայրենիքում կատարվող հասարակական և քաղաքական չափազանց մեծ հնչեղություն ունեցող հեղափոխումների հետ, որոնք իրենց հետքը թողեցին նրա կյանքի ընթացքի վրա՝ անավարտ թողելով բանաստեղծի բազմաթիվ երազանքներ և իդեեր, սակայն նրբանկատ գրողը չընկրկեց, խոսք ու գրույցի նստեց հարազատ ժողովրդի հետ՝ դառնալով նրա վշտերի, երազանքների ու հույսերի բացառիկ թարգմանը: Նա հավատացած էր, որ ազգային բանաստեղծը կյանքը պիտի լիովին ճանաչի ու ընկալի, որպեսզի կարողանա լիովին վեր հանել ժողովրդի սրտի թրթիռները, ներկայացնել նրա փոթորկոտ հոգու ալեկոծումներն ու ելևէջները՝ հրնթացս բացահայտելով մարդկանց հոգեբանությունը: Ահա այս երեք գլխավոր խնդիրն էր նա իր առաջ դրել, որոնց հանգամանորեն անդրադարձել է նաև իր մեծածավալ բոլոր ստեղծագործություններում՝ համոզված, որ գրականությունը սոսկ կյանքը պատկերող հայելի չպետք է լինի, ժամանակը և դեպքերն ու դեմքերը արտացոլելու հետ մեկտեղ պետք է «կյանքում ստեղծել մարդու վեհ ու վսեմ, էն մաքուր ու անարատ պատկերը, որ նրան տվել է աստված, կազմված բնության ամենամաքուր տարրերից» (Թումանյան Հ., 1995): Ահա այսպիսին է կյանք-գրականություն հարաբերության թումանյանական նմբոնումը:

Հ. Թումանյանի պատկերածն ավանդույթներով հարուստ գյուղն էր, որն ինքնին դեմ էր քաղաքակրթությանը, բայց նաև դժգոհ էր մարդկանց համար ինքնատիպ ու անտես կապանքներ դարձած և իրենց դարն ապրած բարքերից ու սովորույթներից: Միանգամայն հասկանալի է բանաստեղծի մեղմ հեզնանքը, որը

շատ լավ գիտեր, որ անցյալի մասին հուշերից են ծնվում հնի ու նորի հակադրությունը, ինչն անգեն աչքով նկատելի է գյուղաշխարհին նվիրված նրա գրեթե բոլոր ստեղծագործություններում, ուր ոչ թե իդեալականացնում է իր հերոսներին, այլ հովվերգական երանգներով է ներկայացնում նրանց: Նա իր առջև խնդիր է դնում ավանդական համակարգի ու քաղաքակրթության անխուսափելի բախման մասին բարձրաձայնել, որոնք ավելի կարևոր և կենսական էին, քան՝ հնի ու հետամնացության քննադատությունը:

Բարոյական արժեքների վրա ուշադրությունը կենտրոնացնելով՝ բանաստեղծն իր ձայնը բարձրացնում էր գյուղաշխարհի ներթափանցող քաղաքակրթության ավերիչ նկրտումների դեմ, որովհետև ժամանակի ավերիչ մեքենայի արագացող ընթացքը վերացնում էր ոչ միայն իր դարն ապրածը, այլև հարվածի տակ էր դնում ավանդույթները, որն էլ ավանդական համակարգի ու քաղաքակրթության բախման դրդապատճառ էր դառնալու:

Թումանյանի հերոսների ողբերգական ճակատագրի պատճառը սոցիալական վիճակով պայմանավորված տգիտությունն է, որը բանաստեղծն արվեստի ուժով երկրորդական պլան է մղում, որովհետև նա գիտակցաբար առաջին պլան է մղում այն պայմանները, որոնք մարդկանց կործանման պատճառ են դառնում: Ինքն իրեն և մարդկանց գերազանց ճանաչող գրողը բարձր էր գնահատում մարդասիրականը՝ մնալով ընթերցողի սրտի և հոգու հետ խոսող, որը նրանից աննկատ փոխանցվում է ընթերցողին: Անկասկած, սա թումանյանական արվեստի բացառիկ ուժի վկայությունն է: Հենց այս արժանահավատ փաստն է նկատի ունեցել գրականագետ Ժ. Քալանթարյանը գրելով՝ «Թումանյանը խորապես ուսումնասիրել էր նոր գրականությունը, հայտնաբերել որոշակի օրինաչափություններ, ինչը նրան թույլ էր տալիս գիտական մոտեցում ունենալ գրական երևույթների նկատմամբ, ինչպես նաև երևույթները գնահատել ժամանակի և պատմության համատեքստում» (Քալանթարյան Ժ., 2021):

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. բարոյական արժեքներ, գրական հերոս, խորունկ ժայռեր, սնոտիապաշտ հավատալիքներ, հարազատ լեռնաշխարհ, գիշեր, երկյուղ, բանաստեղծ, բնաշխարհ, գյուղ:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Մեծ մարդասեր Հ. Թումանյանը գրականության զարգացման գլխավոր ակունքը համարում էր ժողովրդական ստեղծագործությունը՝ համոզված, որ գրականությունը ճշմարտացիորեն է արտացոլում ժողովրդի կյանքը, որի հոգուց էր ծնվում ու սնվում: Հենց այդ նկատառումով մարդկային ցավերի երգիչը ժողովրդի խոսքը հղկել, վերամշակել և նրան է վերադարձրել գեղարվեստական տեսքով: Բանաստեղծի համար հայրենի գյուղաշխարհը ներշնչանքի անսպառ աղբյուր էր, պատանի հասակից այնտեղ էին ձևավորվել նրա գեղագիտական սկզբունքներն ու իդեալները, այդ իսկ պատճառով հոգով և սրտով ձուլված մնաց հարազատ Լոռվա աշխարհին, որտեղից իդեալներ էր փնտրում, հերոսներ ընտրում ու անկրկնելի գեղարվեստական կերպարներ կերտում:

Ամեն ժամանակ ունի իր պատմական օրինաչափությունները, որոնք լիովին բացահայտում են ժողովրդի կյանքում և կենցաղում տեղի ունեցողը: Գրականություն մուտք գործելուն զուգահեռ՝ Թումանյանը հայ քնարերգության մեջ ու արձակում ստեղծեց իր բազմախորհուրդ աշխարհը՝ թաքնված գեղեցկությունների և շուրջբոլորը կատարվող դարակազմիկ ողբերգությունների ականա վկան ու բացահայտողը դառնալով: Բանաստեղծի խոսքի պարզությունը, մարդկանց, դեպքերի և երևույթների բնորոշումների սեղմությունն ու բացառիկ ոճը, հերոսներին և բնաշխարհը գեղարվեստորեն ներկայացնելու սկզբունքները հետագայում ուղեցույց դարձան գրողներից շատերի համար: Թումանյանական ինքնատիպ աշխարհն իր պարզ, բայց իմաստուն մարդկանցով անտեսանելի բազում թելերով կապված էր պատմությանն ու անողոք ժամանակին: Ժողովրդի ցավերով ապրող գրողին իրապես վշտացնում ու ցավ էր պատճառում այն միտքը, որ բազում խնդիրների ու հոգսերի տակ կքա՞ծ հոգնատանջ գյուղացու ցավերը ոչ թե պակասում, այլ օրեցօր ավելանում էին, որոնց մասին բարձրաձայնեց նրանց նվիրված իր ստեղծագործություններում:

ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հոդվածը գրելիս օգտվել ենք գեղարվեստական գրականության արժևորման

քննական, համեմատական և վերլուծական մեթոդներից:

ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Բնաշխարհը և նրա մարդիկ

Անառարկելի է, որ Թումանյանի գրական վարպետության շնորհիվ Լոռվա անկրկնելի աշխարհը հայ գրականության մեջ մշտական գրանցում ստացավ: Բնության գողտրիկ անկյունից Բանաստեղծը քայլեց դեպի բնությանը ձուլված գրական աշխարհ, ուր մարդն ու բնությունը, մարդու կյանքը և բնության տարրերքն ամբողջական ու անբաժանելի տպավորություն են թողնում: Թերևս իմաստուն խորհուրդ կա այն բանում, որ նրա հերոսն ապրում է իր պապերի օրենքներով («Մարո»), իսկ բնությունը՝ իր ոգու տարերքով («Լոռեցի Սաքոն»): Արտաքուստ կարող է թվալ, թե գյուղաշխարհում ժամանակն ինչ-որ պահ կանգ է առել, սակայն դա խաբուսիկ զգացողություն է, որովհետև հերոսների և բնության միջև թումանյանական զուգահեռները չափազանց բնութագրական են, ինչն ավելի լիարժեք է դարձնում հայրենի երկրի բնապատկերը: Բանաստեղծը հերոսներին չի տարանջատում ժամանակի բերած նոր հարաբերություններից, ընդհակառակը, հնի ու նորի փոխհարաբերության մեջ փորձում է գտնել ոսկե միջինը՝ վեր հանելով կյանքի դրական և բացասական կողմերը՝ համոզված, որ դարերի ընթացքում ստեղծված ավանդույթներն իրենց հնարավորության սահմաններում կարգավորել են մարդկային հարաբերությունները, դարձել ապրելակերպի անբաժանելի մասնիկ, որոնք ոչ ոք իրավունք չունեն խախտել («Անուշ»): Բնականաբար օրինական հարց է ծագում, արդյո՞ք Թումանյանը հստակ նորի կողմնակիցն էր, թե՞ կառչած էր մնացել հինից: Միանշանակ է, որ նա նորի կողմնակիցն ու ջատագովն է, բայց նաև անամոք ցավ է ապրում, որ ավանդական և օրինակելի շատ բարքեր ու սովորույթներ աստիճանաբար մոռացության են մատնվում: Հենց այդ նկատառումով բացահայտում է կյանքի թաքնված ճշմարտությունը, համատարած խավարը ցրելու նպատակով հոգու լույսն է վառում անցնելիք ճանապարհին՝ համոզված, որ կյանքի ճշմարտությունը ժամանակի իրական պատկերն է, որը բացահայտում է մարդուն ներկայացնելու հետ համատեղ («Գիքորը»): Թումանյանի նպատակը եղել է կոնկրետ

իրականության և դրանում ապրող մարդու կյանքի գեղարվեստական պատկերի ստեղծումը: Կյանքի զարգացման ընթացքը վերափոխում է մարդու նկարագիրը՝ նրան հրատապ լուծում պահանջող նոր խնդիրների առաջ կանգնեցնելով: Մարդը բանաստեղծի ստեղծագործություններում երևում է ոչ միայն բնավորության գծերի, ապրումների ու մտորումների, հոգու գաղտնիքների բացահայտման շրջանակներում, այլև դրամատիկական նկարագրով, ապրած օրերի յուրահատուկ կասկածներով և վաղվա անորոշության դեմ ընդվզումով, շուրջբոլորը կատարվող անարդարությունների դեմ արդարացված բողոքով («Հառաչանք»):

Խոսելով Հովհ. Թումանյանի պոեմների առանձնահատկությունների և նրանց էպիկական ամուր հիմքի մասին՝ Էդ. Ջրբաշյանը նկատում է, որ բանաստեղծը ձգտել է ժողովրդի կյանքն ընդգրկել բանաստեղծական և ողբերգական կողմերի միասնության մեջ, ապա ավելացնում. «Նրա կերտած պատկերները մեծագույն ուժ և տարողություն են ձեռք բերում՝ խտացնելով ժողովրդի դարավոր կենսափորձն ու ներկայի էական գծերը» (**Գրական Ժանրեր, 1973**): Բանաստեղծի հերոսները հարազատ բնությունից գրեթե ոչնչով չեն տարբերվում. երբեմն լուռ ու մունջ են, խուլ և համր, երբեմն էլ բնության նման անսպասելիորեն կերպարանափոխվում են՝ անամպ երկնքում ամպրոպ ու կայծակ դառնալով: Իսկ ովքե՞ր են նրա հերոսները, գյուղաշխարհի այն մարդիկ, որոնց օգնությամբ գրողը ձև ու կերպարանք է տալիս կյանքում հասունացած և ոչ միայն իրեն մտահոգող հարցերին ու բարձրաձայնում դրանց լուծման անհրաժեշտությունը: Նրանք իրենց ժամանակի ծնունդն են և անմեղ զոհերը: Նրանից յուրաքանչյուրը մտածում է հեղինակի լեզվով, որը բանաստեղծական է իր պատկերավորությամբ և փոխաբերականությամբ, իրենց կամքից անկախ գտնվում են հոգեբանական գրեթե նույն իրադրության մեջ, բոլորն էլ նույն կենցաղն ունեն, ապրում են ոչ միայն հարազատ բնակավայրի, այլև՝ միմյանց ճակատագրերով: Նրբանկատ քնարերգուի գեղարվեստական մտածողության և բանաստեղծական երևակայության շնորհիվ մարդն ու բնությունը մշտապես լրացնում են միմյանց: Հերոսներն ինքնատիպ անհատականություններ են, ովքեր հոգեբանական տարբեր հանգամանքներում առանձնանում են արտաքինի ամենատիպական գծերով (Կարո, Մարո, Բազազ Արտեմ, Համբո,

Գիքոր) նրանք ու նրանց արտաքինը կոնկրետ ժամանակի մեջ է ներկայացվում, սակայն ժամանակի սլացքին զուգահեռ գրողի աչքի առաջ փոխվում են նրանց կեցվածքը, մտածողությունը, սովորություններն ու հոգեբանությունը:

Թումանյանի տաղանդի շնորհիվ հայրենի գյուղը, բնությունը լեզու են առնում, անձայն խոսք ու զրույցի նստում ընթերցողի հետ՝ ոչինչ չթաքցնելով նրանից, ով տեսնում է մութ ու խավար աշխարհը, որի անունը գյուղ էր՝ բանաստեղծի սուրբ հայրենիքը, որն անկրկնելի էր առաջին հերթին իր արարող ու ստեղծագործ ժողովրդով, որի տառապյալ հոգու ցավը վերծանելու հանձնառությունն էր նա ստանձնել: Խոսելով թումանյանական մոտեցման ինքնատիպության մասին, Էդ Զրբաշյանը նկատում է. «Նա նահապետական աշխարհում նկատում էր նաև դրվատանքի արժանի կողմեր, նրա մարդկանց մեջ տեսնում էր նաև գեղեցիկ, վեհ հատկանիշներ: Նա այդ իրականությանը նայում էր ոչ թե թշնամաբար, այլ հարազատ և մոտ մարդու հայացքով, որի սրտում խոր արձագանք են գտնում միջավայրի բոլոր ցավերը, որը կրքոտ հոգով որոնում է նրա վերածնման և մարդկայնացման ուղիները» (**Հախվերդյան Լ., 1966**): Նրա հերոսները պարզ, անկեղծ, անմիջական, իրենց բնաշխարհին նվիրված, հոգսերի տակ կքած ու ապագային լավատեսորեն նայող մարդիկ են, որոնք ընդհանրապես անհաղորդ են քաղաքակրթությանը և լուռ ու մունջ հաշտվում են նորի հետ: Բացառություն է թերևս միայն «Հառաչանք»-ի իմաստուն հերոսը, որի ամենաբնորոշ գիծը տարակուսանքն ու զարմանքն է շուրջբոլորը կատարվող անհասկանալի և անբացատրելի փոփոխությունների հանդեպ, որոնք ամեն քայլափոխի ու ամենուր հիմնիվեր շուռ են տալիս կեցության օրենքները: Անդրադառնալով ծերունու և երիտասարդ մտավորականի զրույցին՝ Հ. Թամրազյանը նկատում է. «Դա սովորական բնական չէ, այլ գիշերային պահի մի խորունկ, թախծալի, մինչև իսկ՝ խորհրդապաշտ նկարագրություն, որը համապատասխան մթնոլորտ և տրամադրություն է ստեղծում գալիք ծանր գործողության համար» (**Զրբաշյան Է., 1979**): Ծերունին իրեն երկրի տերն է համարում և շատ ամուր է կանգնած իր հարազատ հողին, նահապետական ավանդույթներին հավատարիմ է, չի համակերպվում կատարվող փոփոխությունների հետ ու իրավացիորեն բողոքում է.

Մեր բանն էլ, ախպեր, էսպես է եկած

Մենք լեզու չունենք – ուժեղը աստված:

Մեր հին աղաթներից ընկել ենք, զըրկվել,

Նորն էլ չըզիտենք, թե ինչ է եկել... (Թումանյան Հ., 1978),

ապա նրբանկատորեն անկեղծանում.

Ո՞վ է մեղավոր: Միտք եմ անում, միտք,

Ու չեմ հասկանում ով է մեղավոր.

Բայց իմ կարճ խելքով էնքանն եմ տեսնում-

Ապրել չի լինիլ էսպես ամեն օր: (Թումանյան Հ., 1978)

Գիշերակացի մնացած իր հյուրի հետ զրույցում ծեր այգեպանը չի թաքցնում սոցիալական և իրավական անհավասարության դեմ ընդվզումը, կյանքի անտանելի ու օրեցօր էլ ավելի ծանրացող պայմաններին, չարին ընդդիմանալու և ստեղծված իրավիճակը փոխելու անհրաժեշտությունը: Նա տազնապաճ հոգին դատարկելու և թեթևացնելու պահանջ ունի: Մուր զիշերվա նման նոթերը կիտելուց հետո մի քանի կոճղեր է դնում կրակին, ինչը հուշում է, որ զրույցը երկարատև է լինելու: Իրեն բնորոշ պարզամտությամբ խոսք է ասում ամեն մեռնողին երանի տվող, չորս քսան տարին խոր ձորերում անցկացրած ու աչքը երբեք չլիացած ծերունին՝ բացելով բոլոր փակագծերը՝ անձանոթ երիտասարդին մանրամասն ներկայացնելով, թե ինչ անտանելի վիճակում են հայտնվել գյուղն ու գյուղացին: Կանխամտածված ներկայացնելով չորսն Չատիի հետ կապված չարաբաստիկ միջադեպը, երբ վերջինս, սուտն ու կեղծիքը տանել չկարողանալով, հերքում է իրեն ներկայացված հանդիմանի մեղադրանքը, թե իբր ոչխարը թաքուն թավադի հանդն է քաշել և կոպտորեն պատասխանում իր պատիվն ու արժանապատվությունը գետնով տված թավադին: Իրեն գյուղի տիրակալ կարգած թավադը ոչ միայն ծեծում է հովվին, այլև սպառնում, որ այլևս չի տեսնի Լոռվա արևը: Անմեղ Չատիին պատժից ազատելու գնացած բանագնացները թավադի մոտից գլխահակ են վերադառնում: Վերջինս ավելի բարձր է գանգատվում, որտեղից էլ եկած պաշտոնյան քննություն է կատարում ու հայտարարում, թե կատարած արարքի համար Չատին «Միբիր է գնում»: Գյուղացիները վերստին թավադի մոտ են գնում, սակայն նա այս անգամ

լպիր2 պահանջ է ներկայացնում: Ո՞վ էր խեղճ ու կրակ հովիվը, որը հավատացած էր, թե ինքն իրավացի է, ճշմարտությունն իր կողմն է, արդարությունն անպայման կհաղթանակի: Պարզվում է, որ նա իր բախտակից շատերի նման իրականությունից հեռու կանգնած անձնավորություն էր, չէր հասկանում կյանքի չգրված օրենքերը: Ամեն մեռնողի երանի տալով ապրող այգեպանն արտաքուստ հանգիստ, իսկ իրականում աստիճանաբար սաստկացող զայրույթով չի թաքցնում դժգոհությունն ու հեգնանքը իրական կյանքից:

Մինը իր կամքին՝ ինչ ասես անի,

Մյուսը խոսելու իրավունք չունի...

Բայց իմ կարճ խելքով էնքան եմ տեսնում-

Էս ո՞ր աստվածն է կարգ դրել էսպես... (Թումանյան Հ., 1978):

Հասկանալի է, որ անարդարության հետ չհաշտվող Չատին անպայման կընդվզեր, թավադից վրեժը կլուծեր, կպատժեր ստոր արարածին, որից հետո համագյուղացիներից շատերի նման դաչաղ կդառնար և սարերը կհեռանար: Ծերունու այն գիտակցությունը, որ ինքը պարտավոր է պայքարել ավանդույթների պահպանման համար, նրան չգիտակցված ինքնավստահություն է հաղորդում, ավելին, նա համառորեն հրաժարվում է համակերպվել նորին և դրան տեղ հատկացնել իր կյանքում: Ինչ-որ տեղ նաև խոցված է հերոսի ինքնասիրությունը, ով աշխարհից խռոված է ապրում և չի թաքցնում դժգոհությունը, ինչը խոսում է լեռնցու պարզության և հպարտության մասին: Արտաքուստ տպավորությունն այնպիսին է, կարծես անցյալը սեպի նման խրվել է ներկայի մեջ իբրև հուշ, զգացմունք, մտածողություն, որից անհնար է ազատվել: Առօրյա հոգսերը, խառնիխուռն զգացմունքները, մտքերն ու հույզերը, անհասկանալի իրադարձությունները ծերունուն դարձնում են իրատեսական անձնավորություն: Նա հասկանալիորեն նեղացած է կյանքից, որովհետև մարդիկ չեն հասկանում իրեն, կենդանի իրականությունն ու ժամանակը հակադրվել, խռովվել են նրա բարի սիրտն ու հոգին, ինչից բարկությունն ու զայրույթը թաքցնել չի կարողանում՝ այսպես արտահայտելով իր ընդվզումը:

Թե չէ՝ թավադ էս՝ ինչ ուզես անես,

Ես չըկարենամ քեզ մի խոսք ասել...՝

Է՛հ, մի՛ խոսեցնի, աստված կըսիրես,

Թե չէ դաշաղ կըդառնամ ես էլ... (Թումանյան Հ, 1978):

Հ. Թումանյանի պատկերածն ավանդություններով հարուստ գյուղն ինքնին դեմ էր քաղաքակրթությանը, բայց նաև իրավացիորեն դժգոհ էր իր դարն ապրած բարքերից ու սովորություններից, որոնք մարդկանց համար ինքնատիպ ու անտես կապանքներ էին դարձել: Միանգամայն հասկանալի է բանաստեղծի մեղմ հեգնանքը, որը շատ լավ գիտի, որ անցյալի մասին հուշերից են ծնվում հնի ու նորի հակադրությունը, ինչն անգն աչքով նակատելի է գյուղաշխարհին նվիրված նրա գրեթե բոլոր ստեղծագործություններում, ուր ոչ թե իդեալականացվում են հերոսները, այլ հովվերգական երանգներով են ներկայացվում:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հ. Թումանյանի խոսքը ճիշտ հասկանալու և գնահատելու համար պետք է թափանցել նրա բառերի աշխարհի խորքը, հնագետի համբերությամբ պրպտել ու գտնել գրողի բուն ասելիքի իմաստը և բովանդակությունը, լիովին հասկանալ մտադրությունը, որից հետո միայն խոսք ասել ստեղծագործության մասին ու գնահատական հնչեցնել: Մեծ քնարերգուի համար իրապես ամեն բառը մի անկրկնելի աշխարհ է, որի հետ պետք է ոչ միայն չափազանց զգույշ ու լուրջ վերաբերվել, այլև ճիշտ գնահատել, իսկ եթե ստեղծագործական կայծերից ճառագող լույսը նկատեցիր, կգտնես նաև նրա իմաստուն խոսքը ճիշտ հասկանալու բանալին: Բանաստեղծը միայնության ու խավարի երգիչ չէ, նրա պերճաշուք հոգու երգն ընկալել ու հասկանալ է պետք իր իսկ ներկայացրած գրավիչ և խոսուն պատկերների օգնությամբ, որովհետև հանճարեղ բանաստեղծի խոսքը բազմիմաստ է:

Թումանյանը կարողանում է ընթերցողի երևակայությունն աննկատ տեղափոխել հայրենի եզերք՝ վարպետորեն կերտած կերպարներին զուգահեռ հայրենի բնաշխարհի գույները ներկայացնելով: Նա գրական գործունեության ընթացքում աննկատ և առանց աղմուկի ստեղծեց սեփական աշխարհը,

ինքնաարտահայտման իր ձևը, միաժամանակ իրականության բացահայտման սեփական ուղին բացեց, այդ աշխարհին իր մեջ բացահայտեց ու ընթերցողի սեղանին դրեց իր ստեղծագործական աշխարհի փակ դռների բանալին: Նա ընթերցողին հնարավորություն է ընձեռում սեփական երևակայությամբ կերտել հերոսների արտաքին պատկերները, իսկ ինքը բացառիկ վարպետությամբ, նրանց իսկ պարզ ու անմիջական բառերով, բազմակողմանիորեն բացահայտում է մարդկանց բնավորությունը, հոգեկան աշխարհը:

Ժողովրդական ոգու խորքերի բազմակողմանի և ամբողջական բացահայտմանն է միտված Թումանյանի ստեղծագործությունների բովանդակությունը և պատկերային համակարգը: Պատկերվող իրականությունը և գեղագիտական բովանդակությունը ծառայում են ժողովրդի աշխարհզգացողության բացահայտմանը, ինչի վկայությունն առաջին հերթին նրա ստեղծագործությունների քնարականությունն է, որն անգն աչքով նկատվում և անվերապահորեն զգացվում է գեղարվեստական զանազան հնարքների օգտագործման մեջ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. «Գրական ժանրեր» (1973), Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ.:
2. Թումանյան Հ. (1978), Ընտիր երկեր, Երևան, «Սովետական գրող» հրատ.:
3. Թումանյան Հ. (1995), ԵԼԺ, հ.7, Երևան, ՀՀ. ԳԱԱ հրատ.:
4. Հախվերդյան Լ. (1966), «Թումանյանի աշխարհը», Երևան, «Հայաստան» հրատ.:
5. Զրբաշյան Է. (1976), «Պոետիկայի հարցեր», Երևան, «Հայաստան» հրատ.:
6. Քալանթարյան Ժ. (2021), «Ժամանակների միջով, ժամանակի հետ», Երևան, ԵՊՀ հրատ.:

REFERENCES

1. "Literary Genres" (1973), Yerevan, SSRA AS edition.
2. Tumanyan H. (1978), Y'ntir erker /Selected Works/, Yerevan, "Soviet Writer" edition.

3. **Tumanyan H. (1995)**, ELZH, no. 7, Yerevan, RA. National Academy of Sciences.
4. **Hakhverdyan L. (1966)**, «Poetikayi harcer» / “Tumanyan's world”, Yerevan, “Armenia” edition.
5. **Jrbashyan E. (1976)**, «Poetikayi harcer» / "Questions of Poetics", Yerevan, "Armenia" edition.
6. **Kalantaryan Zh. (2021)**, «Jhamanakneri mijov, jhamanaki het» / "Through the times, with time"/, Yerevan, YSU edition.

Ани Казарян

Сельский мир О. Туманяна

Заключение

Ключевые слова и выражения: моральные ценности, трагическая любовь, бездонные скалы, суеверия, родное высокогорье, ночь, страх, поэт, пейзаж, деревня.

Творческое наследие О. Туманяна – одно из уникальных и бесценных сокровищ армянской литературы, включающее в себя прошлые и настоящие художественные традиции родины. По иронии судьбы жизнь великого лирика совпала с общественно-политическими скандалами с чрезвычайно громким звучанием на его родине, которые наложили свой отпечаток на ход его жизни, оставив неосуществленными многие мечты и стремления поэта, но тактичный писатель не сдавался, говорил и беседовал с родным народом, становясь эксклюзивным переводчиком горестей, мечтаний и надежд. Он считал, что национальный поэт должен до конца знать и понимать жизнь, чтобы суметь в полной мере выявить вибрации народного сердца, представить волны и взлеты и падения их бурной души, одновременно раскрывая психологию людей. Вот три основные задачи, которые он ставил перед собой, к которым тщательно обращался во всех своих масштабных произведениях, будучи убежденным, что литература не должна быть просто зеркалом, изображающим жизнь, наряду с отражением времени, событий и лиц, она должна «творить в жизни благородный и возвышенный, чистый и непорочный образ, данный ему Богом,

составленный из чистейших элементов природы (Г. Туманян, ЭЛЖ, №7, 1995). Таково понимание Туманяном взаимосвязи жизни и литературы.

То, что изобразил О.Туманян, - это богатое традициями село, само по себе противостоящее цивилизации, но в то же время недовольное многовековыми обычаями и привычками, ставшими уникальным и невидимым заточением для людей. Совершенно понятна нежная ирония поэта, прекрасно знающего, что воспоминания о прошлом несут в себе контраст между древним и новым, который можно заметить невооруженным глазом почти во всех его произведениях, посвященных сельскому миру, где он вместо того, чтобы идеализировать своих героев, он представляет их в пасторальных оттенках.

Он ставит перед собой задачу рассказать о неизбежном конфликте между традиционным строем и цивилизацией, который был более важным и жизненным, чем критика старого и отсталости.

Акцентируя внимание на моральных ценностях, поэт поднял голос против разрушительных усилий цивилизации, проникающей в сельский мир, ведь ускоряющийся ход разрушительной машины времени уничтожал не только то, что отжило свое время, но и ставил под угрозу традиции, которые будут стать причиной столкновения традиционных систем и цивилизации.

Туманян умеет незаметно перенести воображение читателя в родные края, представив краски родного пейзажа параллельно с искусно созданными персонажами.

Он незаметно, параллельно своей литературной деятельности, создавал свой мир, свой способ самовыражения, и в то же время открывал свой путь познания действительности, открывал свой мир внутри себя и вкладывал ключ к закрытым дверям мира. свой творческий мир на столе читателя, оставаясь исключительно великим поэтом лирики родного пейзажа.

Причина трагической судьбы героев Туманяна – невежество, вызванное социальной ситуацией, которую поэт силой искусства отодвигает на второй план, ибо сознательно выдвигает на первый план условия, вызывающие гибель людей.

Писатель, превосходно знающий себя и людей, высоко ценил человеческое, оставаясь доносчиком сердца и души читателя, которое незаметно передается от него к читателю. Несомненно, это свидетельство исключительной мощи туманского искусства. Литературный критик Ж. Калантарян писал: «Туманян глубоко изучал новую литературу, обнаружил определенные закономерности, которые позволили ему иметь научный подход к литературным явлениям, а также оценивать явления в контексте времени и истории» (Ж. Калантарян, 2021, с. 32).

Ani Ghazaryan

The rural world of H. Tumanyan

Conclusion

Key words and expressions: *moral values, tragic love, abyssal cliffs, superstitious beliefs, native highlands, night, fear, poet, landscape, village.*

H. Tumanyan's creative heritage is one of the unique and invaluable treasures of Armenian literature, which includes the past and present artistic traditions of the motherland. By the irony of fate, the life of the great lyricist coincided with public and political scandals with an extremely loud sound in his homeland, which left their mark on the course of his life, leaving many of the poet's dreams and aspirations unfinished, but the tactful writer did not give up, spoke and talked with his native people, becoming the exclusive translation of sorrows, dreams and hopes.

He believed that a national poet should fully know and understand life in order to be able to fully bring out the vibrations of the people's heart, present the waves and ups and downs of their stormy soul, simultaneously revealing the psychology of people. These are the three main problems he set before himself, which he carefully addressed in all his large-scale works, convinced that literature should not be just a mirror depicting life, along with reflecting time and events and faces, it should "create in life the noble and sublime, the pure and immaculate image given to him by God, composed of the purest elements of nature (H. Tumanyan, ELZH, no. 7, 1995). This is Tumanyan's understanding of the relationship between life and literature.

What H. Tumanyan depicted was the village rich with traditions, that by itself opposed to the civilization, but that was also dissatisfied with the centuries-old customs and habits that had become a unique and invisible confinement for people. One does absolutely understand the gentle irony of the poet who perfectly knows that memories of the past bear the contrast between the ancient and the new, which one can notice with the naked eye in almost all of his works devoted to the rural world, where he rather than idealizing his heroes, represents them in pastoral shades.

He sets himself a task to talk about the inevitable conflict between a traditional system and the civilization that were more important and vital than the criticism of the old and the retardation.

Focusing on moral values, the poet raised his voice against the devastating efforts of the civilization penetrating into the rural world, because the accelerating course of the destructive time machine eliminated not only what had outlived its time but also imposed a threat to the traditions that would become a cause for the collision of traditional systems and the civilization.

Tumanyan is able to imperceptibly move the reader's imagination to his native edge by presenting the colors of his native landscape in parallel with the skillfully created characters.

He created his world imperceptibly, in parallel with his literary activity, his way of self-expression, and at the same time he opened his own way of discovering the reality, discovered his world within himself, and put the key to the closed doors of his creative world on the reader's table, remaining the exceptionally great poet of the lyrics of his native landscape.

The reason for the tragic fate of Tumanyan's heroes is the ignorance caused by the social situation, which the poet pushes into the background with the power of art, because he consciously brings to the fore the conditions that cause the destruction of people. The writer, who knows himself and people excellently, highly appreciated the humane, remaining a speaker to the reader's heart and soul, which is imperceptibly transmitted from him to the reader. Undoubtedly, this is a testimony of the exceptional power of Tumanian

art.

Literary critic Zh. Kalantaryan wrote, "Tumanyan deeply studied new literature, discovered certain patterns, which allowed him to have a scientific approach to literary phenomena, as well as to evaluate phenomena in the context of time and history." (Zh. Kalantaryan, 2021, p. 32).

Անի Ղազարյան - Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի կրտսեր գիտաշխատող: Գիտական հետաքրքրությունների շրջանակը՝ Ավ. Իսահակյանի և Հովհ. Թումանյան գրական ժառանգությունը: Հեղինակ է 10 գիտական հոդվածների և մեկ մենագրության:

arpinanyan21@gmail.com

Ani Ghazaryan – PHD, RA NAS M. Junior researcher of the Institute of Literature named after Abeghyan. Scope of scientific interests: Av. Isahakyan and Hovh. Tumanian literary heritage. Author of 10 scientific articles and one monograph.

arpinanyan21@gmail.com

Ани Казарян – Кандидат филологических наук, НАН РА, младший научный сотрудник Института литературы им. Абега. Область научных интересов: Ав. Исаакян и Ов. Туманское литературное наследие. Автор 10 научных статей и одной монографии.

arpinanyan21@gmail.com